

ΑΛΜΠΕΡ ΚΑΜΥ

Σημειωματάρια

ΒΙΒΛΙΟ ΠΡΩΤΟ

Μάιος 1935 – Φεβρουάριος 1942

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

ΝΙΚΗ ΚΑΡΑΚΙΤΣΟΥ-DOUGÉ • ΜΑΡΙΑ ΚΑΣΑΜΠΑΛΟΓΛΟΥ-ROBLIN

Σημειωμάτáρια
ΒΙΒΛΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΑΛΜΠΕΡ ΚΑΜΥ

Σημειωματάρια

ΒΙΒΛΙΟ ΠΡΩΤΟ

Μάιος 1935 – Φεβρουάριος 1942

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ - ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

RAYMOND GAY-CROSIER

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

ΝΙΚΗ ΚΑΡΑΚΙΤΣΟΥ-DOUGÉ

ΜΑΡΙΑ ΚΑΣΑΜΠΑΛΟΓΛΟΥ-ROBLIN

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως άνευ γραπτής αδείας του εκδότη η κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Εκδόσεις Πατάκη – Λογοτεχνικά δοκίμια

Αλμπέρ Καμύ, *Σημειωματάρια*

Βιβλίο πρώτο. Μάιος 1935 – Φεβρουάριος 1942

Albert Camus, *Carnets I. Mai 1935 – février 1942*

Μετάφραση: Νίκη Καρακίτσου-Dougé, Μαρία Κασαμπαλόγλου-Roblin

Υπεύθυνος έκδοσης: Κώστας Γιαννόπουλος

Σελιδοποίηση: Παναγιώτης Βογιατζάκης

Φιλμ, μοντάζ: Μαρία Ποινιού-Ρένεση

Copyright© Éditions Gallimard, Paris, 1962 et 2013

Copyright© για την ελληνική γλώσσα Σ. Πατάκης ΑΕΕΔΕ

(Εκδόσεις Πατάκη), 2015

Πρώτη έκδοση στην ελληνική γλώσσα από τις Εκδόσεις Πατάκη,

Αθήνα, Ιούλιος 2017

KET 9885 ΚΕΠ 518/17

ISBN 978-960-16-6455-2

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ

ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΔΑΡΗ (ΠΡΩΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ) 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ,

ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 210.52.05.600, 801.100.2665, ΦΑΞ: 210.36.50.069

KENTRIKH DIAΘESH: EMM. MΠENAKH 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078

ΓΡΗΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑ: ΚΟΡΙΝΘΟΣ (ΣΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ - ΠΕΡΙΟΧΗ Β' ΚΤΕΟ),

570 09 ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15, ΦΑΞ: 2310.70.63.55

Web site: <http://www.patakis.gr> • e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

Περιεχόμενα

Σημείωμα του Εκδότη	9
ΤΕΤΡΑΔΙΟ Ι, Μάιος 1935 – Σεπτέμβριος 1937	13
ΤΕΤΡΑΔΙΟ ΙΙ, Σεπτέμβριος 1937 – Απρίλιος 1939	79
ΤΕΤΡΑΔΙΟ ΙΙΙ, Απρίλιος 1939 – Φεβρουάριος 1942	153
Σημειώσεις	253

Σημείωμα του εκδότη

Από το 1935 ως τον θάνατό του, ο Αλμπέρ Καμύ κρατούσε σημειώσεις στα *Τετράδιά* του, όπως τα αποκαλούσε. Για να μη δημιουργηθεί σύγχυση με τα *Τετράδια Αλμπέρ Καμύ*, οι πρώτοι εκδότες επέλεξαν να τα ονομάσουν *Σημειωματάρια*, τίτλο που κρατήσαμε κι εμείς εδώ. Η έκδοσή μας αναπαράγει το κείμενο της Βιβλιοθήκης της Πλειάδας, το οποίο στηρίζεται, για τα *Τετράδια* I έως III του παρόντος τόμου, στο δακτυλογραφημένο κείμενο που επιμελήθηκε ο ίδιος ο συγγραφέας.

Οι σημειώσεις στο τέλος του τόμου αποτελούν επιλογή από το κείμενο της Πλειάδας, στο οποίο παραπέμπουμε όσους αναγνώστες θα ήθελαν να εμβαθύνουν τις γνώσεις τους γύρω από το έργο του Αλμπέρ Καμύ. Οι σημειώσεις που δανειστήκαμε από τον Ροζέ Γκρενιέ ή τον Ροζέ Κιγίό υποδηλώνονται με τα αρχικά των συγγραφέων τους μέσα σε παρενθέσεις. Οι υπόλοιπες σημειώσεις ανήκουν στον Ρεμόν Γκε-Κροζιέ.

ΤΕΤΡΑΔΙΟ Ι

Μάιος 1935 – Σεπτέμβριος 1937

Μάιος '35.

Αυτό που θέλω να πω είναι:

Μπορούμε να νιώσουμε —χωρίς ρομαντισμό— τη νοσταλγία μιας χαμένης φτώχειας. Κάποια χρόνια που βιώθηκαν μέσα στην εξαθλίωση αρκούν για να δημιουργήσουν μια ευαισθησία. Σε τούτη την ιδιαίτερη περίπτωση, το περίεργο συναίσθημα που νιώθει ο γιος για τη μητέρα του αποτελεί *όλη την ευαισθησία του*. Οι εκδηλώσεις αυτής της ευαισθησίας σε κάθε λογής τομείς εξηγούνται επαρκώς από τη λανθάνουσα, υλική ανάμνηση των παιδικών του χρόνων (μια κόλλα που δεν λέει να φύγει από την ψυχή).

Απ' αυτό πηγάζει, για όποιον το αντιληφθεί, μια ευγνωμοσύνη και, συνεπώς, μια ένοχη συνείδηση. Απ' αυτό πάλι και κατ' αναλογία, σε διαφορετικό κοινωνικό περιβάλλον, απορρέει το συναίσθημα ενός χαμένου πλούτου. Στους πλούσιους ο ουρανός, που τους δόθηκε επιπλέον,

φαίνεται σαν φυσιολογικό δώρο. Όσο για τους φτωχούς, του αποδίδουν την απέραντη χάρη του.

Σε ένοχη συνείδηση, αναγκαία η ομολογία. Το έργο αποτελεί ομολογία, πρέπει να το καταθέσω ως μαρτυρία. Ένα έχω να πω, ένα να δω καλά. Σε τούτη τη ζωή της φτώχειας, ανάμεσα σ' αυτούς τους ταπεινούς ή ματαιόδοξους ανθρώπους, άγγιξα σίγουρα περισσότερο αυτό που είναι για μένα το αληθινό νόημα της ζωής. Τα έργα τέχνης ποτέ δεν θα επαρκούν. Η τέχνη δεν είναι το παν για μένα. Ας είναι τουλάχιστον ένα μέσον.

Αυτό που μετρά, επίσης, είναι οι ψευτοντροπές, οι μικροδειλίες, η ασυναίσθητη προσοχή που δίνουμε στον άλλο κόσμο (εκείνον του χρήματος). Πιστεύω πως ο κόσμος των φτωχών είναι ένας από τους πιο σπάνιους, αν όχι ο μοναδικός, που κλείνεται στον εαυτό του, που είναι μια νησίδα στην κοινωνία. Ξοδεύοντας ελάχιστα, μπορούμε να παίξουμε έτσι τους Ροβινσώνες. Για όποιον θυθίζεται εκεί, πρέπει μάλλον να πει «εκεί πέρα» εννοώντας το διαμέρισμα του γιατρού που βρίσκεται παραδίπλα.

Θα 'πρεπε όλα αυτά να εκφράζονται με τη μεσολάβηση της μητέρας και του γιου.

Αυτό σε γενικό πλαίσιο.

Διευκρινίζοντας, όλα περιπλέκονται:

- 1) Ένα σκηνικό. Η γειτονιά και οι κάτοικοί της.
- 2) Η μητέρα και οι πράξεις της.
- 3) Η σχέση του γιου με τη μητέρα.

Ποια λύση. Η μητέρα; Τελευταίο κεφάλαιο: η συμβολική αξία που εκφράζεται από τη νοσταλγία του γιου;;;

Γκρενιέ¹: υποτιμούμε πάντα τους εαυτούς μας. Αλλά με τη φτώχεια, την αρρώστια, τη μοναξιά: συνειδητοποιούμε την αιωνιότητά μας. «Πρέπει να μας εξωθούν στα έσχατα όριά μας».

Αυτό ακριβώς είναι, τίποτα λιγότερο, τίποτα περισσότερο.

*

Ματαιότητα της λέξης εμπειρία. Η εμπειρία δεν είναι πειραματική. Δεν την προκαλούμε. Την αποδεχόμαστε παθητικά. Μάλλον για υπομονή πρόκειται παρά για εμπειρία. Περιμένουμε — μάλλον υπομένουμε.

Κάθε πρακτική: στο τέλος της εμπειρίας, δεν είμαστε σοφοί, είμαστε ειδικοί. Αλλά σε τι;

*

Δυο φίλες: και οι δυο πολύ άρρωστες. Η μια πάσχει από τα νεύρα της: η θεραπεία είναι πάντα πιθανή. Η άλλη: από προχωρημένη φυματίωση. Καμιά ελπίδα.

Ένα απόγευμα. Η φυματική στο προσκέφαλο της φίλης της. Εκείνη λέει:

— Βλέπεις, μέχρι τώρα, και στις χειρότερες κρίσεις μου, κάτι μου απέμενε. Μια ελπίδα ζωής πολύ επίμονη. Σήμερα, μου φαίνεται ότι δεν υπάρχει πια καμιά ελπίδα. Είμαι τόσο κουρασμένη που νομίζω πως δεν θα αναρρώσω ποτέ.

Τότε η άλλη, με μιαν άγρια λάμψη χαράς στα μάτια και πιάνοντάς της το χέρι: «Ω! Θα κάνουμε αντάμα το μεγάλο ταξίδι».

Οι ίδιες — η φυματική ετοιμοθάνατη, η άλλη σχεδόν θεραπευμένη. Έκανε ένα ταξίδι στη Γαλλία για να δοκιμάσει μια νέα μέθοδο.

Και η άλλη τής το προσάπτει. Της καταλογίζει, κατά τα φαινόμενα, ότι την εγκατέλειψε. Στην πραγματικότητα, υποφέρει βλέποντάς την που γιατρεύτηκε. Είχε την παράλογη ελπίδα ότι δεν θα πεθάνει μόνη — θα πάρει μαζί της την πιο αγαπημένη της φίλη. Θα πεθάνει μόνη. Και γνωρίζοντάς το καλά, τροφοδοτεί τη φιλία της μ' ένα τρομερό μίσος.

*

Συννεφιασμένος ουρανός τον Αύγουστο. Καυτές πνοές αέρα. Μαύρα σύννεφα. Στα ανατολικά όμως, μια γαλάζια λωρίδα, λεπτή, διάφανη. Αδύνατο να την κοιτάξεις. Η παρουσία της ενοχλεί τα μάτια και την ψυχή. Κι αυτό γιατί η ομορφιά είναι ανυπόφορη. Μας απελπίζει, αιωνιότητα μιας στιγμής που θα θέλαμε, απεναντίας, να κρατήσει για πάντα.

*

Αισθάνεται άνετα μέσα στην ειλικρίνεια. Πολύ σπάνιο.

*

Σπουδαίο επίσης και το θέμα της κωμωδίας. Αυτό που μας σώζει από τα χειρότερα βάσανά μας είναι το αίσθημα ότι είμαστε εγκαταλελειμμένοι και μόνοι, παρ'

όλ' αυτά, όμως, όχι αρκετά μόνοι, ώστε «οι άλλοι» να μη μας «υπολογίζουν» μέσα στη δυστυχία μας. Κατ' αυτήν την έννοια ζούμε, μερικές φορές, στιγμές ευτυχίας όταν το αίσθημα της εγκατάλειψης μάς πλημμυρίζει και μας ανυψώνει προς μίαν ατελείωτη θλίψη. Κατ' αυτήν την έννοια, επίσης, πολύ συχνά η ευτυχία δεν είναι παρά το συμπονετικό συναίσθημα της δυστυχίας μας.

Χαρακτηριστικό στους φτωχούς — ο Θεός έβαλε την ανοχή δίπλα στην απελπισία, όπως το γιατρικό δίπλα στην αρρώστια.

*

Νέος, ζητούσα από τους ανθρώπους περισσότερα απ' όσα μπορούσαν να μου δώσουν: μια διαρκή φιλία, μια μόνιμη συγκίνηση.

Ξέρω τώρα να τους ζητώ λιγότερα απ' όσα μπορούν να μου δώσουν: μίαν απλή συντροφιά. Και οι συγκινήσεις τους, η φιλία τους, οι ευγενικές χειρονομίες τους διατηρούν, στα μάτια μου, ολόκληρη την αξία του θαύματος: μια τέλεια εντύπωση χάριτος.

*

... Είχαν ήδη πει υπερβολικά και ήθελαν να φάνε. Αλλά ήταν βραδιά ρεβεγιόν και όλα τα εστιατόρια ήταν γεμάτα. Ενώ τους έδιωχναν, αυτοί επέμεναν. Τελικά τους ξαπόστειλαν. Τότε, έδωσαν κλοτσιές στην ταβερνιάρισα που ήταν έγκυος. Και ο ταβερνιάρης, ένας ισχνός ξανθούλης νεαρός, άρπαξε ένα όπλο και πυροβόλησε. Η σφαίρα σφη-

νώθηκε στον δεξιό κρόταφο του άντρα. Το κεφάλι του γύρισε προς το μέρος της πληγής και τώρα ακουμπούσε εκεί. Ο φίλος του, μεθυσμένος από αλκοόλ και τρόμο, βάλθηκε να χορεύει γύρω από το πτώμα.

Η περιπέτεια ήταν απλή και θα τελείωνε την επομένη μ' ένα άρθρο στην εφημερίδα. Αλλά, προς στιγμήν, σε τούτη την απόμερη γωνιά της συνοικίας, το αχνό φως πάνω στο γλιτσερό από τις πρόσφατες βροχές πλακόστρωτο, το μακρόσυρτο υγρό γλίστρημα των αυτοκινήτων, η περιοδική άφιξη των φωτισμένων και θορυβώδικων τραμ, έδιναν όλα μαζί έναν ανησυχητικό τόνο στο σκηνικό, που ανήκε θαρρείς σ' έναν άλλο κόσμο: εικόνα γλυκερή κι επίμονη τούτης της συνοικίας, όταν η νύχτα που πέφτει γεμίζει τους δρόμους της με σκιές· όταν, μάλλον, μια μόνο σκιά, ανώνυμη, που κάνει αισθητή την παρουσία της με ένα υπόκωφο ποδοβολητό κι έναν συγκεχυμένο θόρυβο από φωνές, ξεπετιέται καμιά φορά, λουσιμένη σε αιματοβαμμένη δόξα, μέσα στο κόκκινο φως που ρίχνει ο γλόμπος κάποιου φαρμακείου.

*

Ιανουάριος '36.

Από το παράθυρο βλέπω μονάχα τους τοίχους του κήπου που βρίσκεται απέναντι. Κι εκείνα τα λιγοστά φυλλώματα όπου κυλάει το φως. Πιο ψηλά, πάλι φυλλώματα. Πιο ψηλά ακόμα, ο ήλιος. Κι απ' όλη τούτη την αγαλλίαση του αέρα που αισθανόμαστε έξω, απ' όλη τούτη τη διάσπαρτη στον κόσμο χαρά, διακρίνω μόνο σκιές από φυλλώματα που παιχνιδίζουν πάνω στις άσπρες

κουρτίνες. Και μαζί πέντε ηλιακτίδες που σκορπίζουν υπομονετικά στο δωμάτιο ένα ξανθό άρωμα ξεραμένων χόρτων. Μια αύρα, και οι σκιές ζωντανεύουν πάνω στην κουρτίνα. Αρκεί ένα σύννεφο να καλύψει κι ύστερα ν' αποκαλύψει τον ήλιο, και τότε, από τη σκιά, εμφανίζεται ξάφνου το αστραφτερό κίτρινο του βάζου με τις μιμόζες. Αρκεί αυτό και μόνο το φως που γεννιέται δειλά, για να ξεχειλίσω από μια συγκεχυμένη και μεθυστική χαρά.

Δεσμώτης μες στη σπηλιά, να με, μόνος απέναντι στη σκιά του κόσμου. Γεναριάτικο απόγευμα. Το κρύο όμως παραμένει στην ατμόσφαιρα. Παντού μια λεπτή κρούστα ήλιου που θα έσπαγε κάτω από το νύχι, μα που μοιάζει καθ' όλα μ' ένα αιώνιο χαμόγελο. Ποιος είμαι και τι μπορώ να κάνω — αν όχι να πάρω μέρος στο παιχνίδι των φυλλωμάτων και του φωτός. Να είμαι αυτή η ηλιαχτίδα όπου καίγεται το τσιγάρο μου, αυτή η γλυκύτητα και το διακριτικό πάθος που αποπνέει ο αέρας. Αν προσπαθήσω να προσεγγίσω το είναι μου, στα κατάβαθα αυτού του φωτός το καταφέρνω. Και αν επιχειρήσω να καταλάβω και να απολαύσω τούτη τη λεπτή γεύση που αποκαλύπτει το μυστικό του κόσμου, στο βάθος του σύμπαντος βρίσκω τον εαυτό μου. Τον εαυτό μου, δηλαδή αυτήν την έσχατη συγκίνηση που με λυτρώνει από το σκηνικό. Σε λίγο, θα με απασχολήσουν άλλα πράγματα και οι άνθρωποι. Αλλά αφήστε με να κόψω τούτη τη στιγμή μέσα από τη στόφα του χρόνου, όπως αφήνουν άλλοι ένα λουλούδι ανάμεσα στις σελίδες. Κλείνουν εκεί έναν περίπατο όπου ο έρωτας τους έχει αγγίξει απαλά. Κάνω κι εγώ επίσης τον περίπατό μου, μα εμένα με χαϊδεύει ένας θεός. Η ζωή είναι σύντομη

και είναι αμαρτία να χάνεις τον καιρό σου. Χάνω όλη μέρα τον χρόνο μου, κι οι άλλοι λένε πως είμαι πολύ δραστήριος. Σήμερα κάνω μια στάση και η καρδιά μου φεύγει για να σμίξει με τον εαυτό της.

Αν με πνίγει ακόμα το άγχος, είναι γιατί νιώθω να γλιστράει αυτή η αδιόρατη στιγμή ανάμεσα από τα δάχτυλά μου όπως οι μικρές μπαλίτσες του υδράργυρου. Αφήστε λοιπόν εκείνους που θέλουν να χωριστούν από τον κόσμο. Δεν παραπονιέμαι πλέον, γιατί κοιτάζω τον εαυτό μου να γεννιέται. Είμαι ευτυχισμένος σε τούτο τον κόσμο, γιατί το βασίλειό μου είναι τούτου του κόσμου. Σύννεφο που περνά και στιγμή που σβήνει. Θάνατος του εαυτού μου στον εαυτό μου. Το βιβλίο ανοίγει σε μιαν αγαπημένη σελίδα. Πόσο ανούσια είναι σήμερα μπροστά στο βιβλίο του κόσμου. Είναι αλήθεια ότι υπέφερα, δεν είναι αλήθεια ότι υποφέρω· κι ότι τούτος ο πόνος με μεθάει γιατί είναι αυτός ο ήλιος κι αυτές οι σκιές, αυτή η ζέστη κι αυτό το κρύο που τα νιώθουμε πολύ μακριά, κάπου βαθιά στην ατμόσφαιρα; Θα αναρωτηθώ αν κάτι πεθαίνει και αν οι άνθρωποι υποφέρουν, εφόσον όλα είναι γραμμένα στο άνοιγμα αυτού του παραθύρου όπου ο ουρανός σκορπίζει απλόχερα την πληρότητά του; Μπορώ να πω και θα πω σε λίγο ότι αυτό που μετράει είναι να είσαι ανθρώπινος, απλός. Όχι, αυτό που μετράει είναι να είσαι αληθινός, και τότε όλα εγγράφονται εκεί, η ανθρωπιά και η απλότητα. Και πότε είμαι πιο αληθινός και πιο διάφανος αν όχι όταν είμαι ο κόσμος;

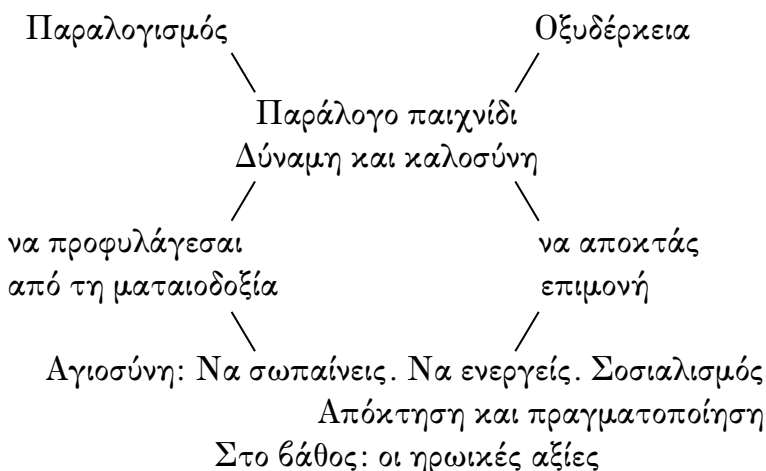
Στιγμή αξιολάτρευτης σιωπής. Οι άνθρωποι σώπασαν. Όμως υψώνεται το τραγούδι του κόσμου, κι εγώ, αλυσοδεμένος στο βάθος της σπηλιάς, είμαι πλήρης

προτού να έχω επιθυμήσει. Η αιωνιότητα είναι εδώ, κι εγώ την προσδοκώ. Τώρα μπορώ να μιλήσω. Δεν ξέρω τι περισσότερο θα μπορούσα να ευχηθώ από τούτη τη συνεχή παρουσία του εαυτού μου στον εαυτό μου. Τώρα, δεν εύχομαι να είμαι ευτυχισμένος, αλλά μόνο να έχω συνείδηση. Πιστεύουμε ότι είμαστε αποκομμένοι από τον κόσμο, αρκεί όμως να υψωθεί μέσα στη χρυσαφένια σκόνη ένα λιόδεντρο, αρκούν μερικές αστραφτερές παραλίες κάτω από τον πρωινό ήλιο, για να αισθανθούμε μέσα μας να λιώνει τούτη η αντίσταση. Έτσι και μ' εμένα. Συνειδητοποιώ τις δυνατότητες τις οποίες διαθέτω. Κάθε λεπτό ζωής φέρνει μέσα του την αξία του θαύματος και το πρόσωπο της αιώνιας νιότης.

*

Σκεφτόμαστε μόνο με εικόνες. Αν θέλεις να είσαι φιλόσοφος, γράψε μυθιστορήματα.

*

*

Στις Βαλεαρίδες: το περσινό καλοκαίρι².

Η αξία του ταξιδιού έγκειται στον φόβο. Κάποια στιγμή, τόσο μακριά από τον τόπο μας, τη γλώσσα μας (μια γαλλική εφημερίδα αποκτά ανεκτίμητη αξία. Κι αυτές τις βραδινές ώρες στα καφενεία όπου δοκιμάζουμε ν' αγγίζουμε με τον αγχώνα μας άλλους ανθρώπους), μας κυριεύει ένας αόριστος φόβος, και μαζί μια ενστικτώδης επιθυμία να ξαναβρούμε την ασφάλεια των παλιών συνθηθειών. Αυτή είναι η πιο ξεκάθαρη συνεισφορά του ταξιδιού. Εκείνη τη στιγμή, είμαστε σε πυρετώδη κατάσταση αλλά και διαπεράσιμοι. Το παραμικρό χτύπημα μάς συνταράζει μέχρι τα τρίςθαθα του είναι μας. Αρκεί ένα κύμα φωτός, και να την μπροστά μας η αιωνιότητα. Γι' αυτό δεν πρέπει να λέμε πως ταξιδεύουμε για την ευχαρίστησή μας. Δεν βρίσκουμε ευχαρίστηση στα ταξίδια. Θα έλεγα, μάλλον, ότι πρόκειται για ασκητικό τρόπο ζωής. Ταξιδεύουμε για την καλλιέργειά μας εάν, λέγοντας καλλιέργεια, εννοούμε την εξάσκηση της πιο ενδόμυχης αίσθησής μας, της αίσθησης δηλαδή της αιωνιότητας. Η ευχαρίστηση μάς απομακρύνει από τους εαυτούς μας, όπως η «διασκέδαση» του Πασκάλ απομακρύνει από τον Θεό. Το ταξίδι, που είναι σαν μια πολύ μεγάλη και πολύ σοβαρή επιστήμη, μας επαναφέρει σ' Αυτόν.

*

Βαλεαρίδες.

Ο κόλπος.

Σαν Φρανσίσκο — Μονή.
Μπελβέρ.
Πλούσια γειτονιά (η σκιά και οι γηραιές κυρίες).
Φτωχογειτονιά (το παράθυρο).
Καθεδρικός ναός (κακογουστιά και αριστούργημα).
Καφωδείο.
Ακτή του Μιραμάρ.
Βαλντεμόσα και οι βεράντες.
Σολέρ και ο Νότος.
Σαν Αντόνιο (μονή). Φελανίτζ.
Πολένσα: πόλη. Μονή. Πανσιόν.
Ίμπιζα: κόλπος.
Λα Πένια: οχυρώσεις.
Σαν Εουλάλια: η παραλία. Η γιορτή.
Τα καφενεία στο λιμάνι.
Οι πέτρινοι τοίχοι και οι μύλοι στην εξοχή.

*

13 Φεβρουαρίου '36.

Ζητώ από τους ανθρώπους περισσότερα απ' όσα μπορούν να μου δώσουν. Ματαιότητα να ισχυρίζομαι το αντίθετο. Όμως τι λάθος και τι απελπισία. Κι εγώ ο ίδιος ίσως...

*

Να αναζητώ τις επαφές. Όλες τις επαφές. Αν θέλω να γράψω για τους ανθρώπους, πώς να απομακρυνθώ από το τοπίο; Και αν ο ουρανός ή το φως με ελκύουν, θα ξε-

χάσω άραγε τα μάτια ή τη φωνή εκείνων που αγαπώ; Κάθε φορά, μου δίνουν τα στοιχεία μιας φιλίας, τα θρύμματα μιας συγκίνησης, ποτέ τη συγκίνηση, ποτέ τη φιλία.

Πάμε να δούμε έναν φίλο πιο ηλικιωμένο για να του πούμε τα πάντα. Τουλάχιστον αυτό που μας πνίγει. Εκείνος όμως είναι διασπικός. Μιλάμε περί ανέμων και υδάτων. Η ώρα περνάει. Και να με, πιο μόνος και πιο άδειος. Αυτήν την ανάπηρη σύνεση που δοκιμάζω να χτίσω, ποια αφηρημένη λέξη ενός φίλου που μου διαφεύγει θα έρθει να την καταστρέψει! «Non ridere, non lugere»* ... και οι αμφιβολίες για μένα τον ίδιο και για τους άλλους.

*

Μάρτιος.

Μέρα γεμάτη σύννεφα και ήλιο. Ένα κρύο με κιτρινωπές λάμψεις. Έπρεπε να κρατώ κάθε μέρα σημειώσεις για τον καιρό. Αυτός ο όμορφος χθεσινός διάφανος ήλιος. Ο κόλπος να τρεμουλιάζει από το φως — όπως ένα υγρό χείλι. Και δούλεψα όλη τη μέρα.

*

Ένας τίτλος: Ελπίδα του κόσμου.

*

Ο Γκρενιέ για τον κομμουνισμό: «Όλο το πρόβλημα

* «Μη γελάτε, μην οδύρεστε»... (Σ.τ.Μ.)

είναι αυτό: για ένα ιδεώδες δικαιοσύνης, γίνεται να βάλουμε την υπογραφή μας σε βλακείες;» Μπορούμε να απαντήσουμε ναι: αυτό είναι όμορφο. Όχι: αυτό είναι έντιμο.

Τηρουμένων των αναλογιών: το πρόβλημα του χριστιανισμού. Ο πιστός ενοχλείται από τις αντιφάσεις των ευαγγελίων και τις υπερβολές της Εκκλησίας; Πιστεύω σημαίνει ότι παραδέχομαι την Κιβωτό του Νώε — ότι υπερασπίζομαι την Ιερά Εξέταση ή το δικαστήριο που καταδίκασε τον Γαλιλαίο;

Αλλά, από την άλλη, πώς να συμφιλιώσεις τον κομμουνισμό και την αποστροφή; Αν επιχειρώ τις ακραίες μορφές, εφόσον αγγίζουν το παράλογο και το ανώφελο, αρνούμαι τον κομμουνισμό. Κι αυτή η θρησκευτική έγνοια...

*

Ο θάνατος που δίνει στο παιχνίδι και στον ηρωισμό το αληθινό τους νόημα.

*

Χθες. Ο ήλιος στις προκυμαίες, οι Άραβες ακροβάτες και το λιμάνι που σκிரτά στο φως. Θαρρείς και, για τον τελευταίο χειμώνα που περνάω εδώ, τούτη η χώρα δίνεται απλόχερα και ανθίζει. Αυτός ο μοναδικός χειμώνας, ολόλαμπρος από το κρύο και τον ήλιο. Κρύο γαλάζιο.

Διαυγής μέθη και χαμογελαστή ένδεια, η απελπισία μέσα στην ανδροπρεπή αποδοχή των ελληνικών στηλών.

Τι ανάγκη να γράψω ή να δημιουργήσω, να αγαπήσω ή να υποφέρω; Αυτό που έχασα στη ζωή μου δεν είναι κατά βάθος το πιο σπουδαίο. Όλα καταντούν ανώφελα.

Ούτε η απελπισία ούτε οι χαρές μου φαίνονται θεμελιωμένες απέναντι σε τούτο τον ουρανό και στη φωτεινή κουφόβραση που κατεβαίνει από κει πάνω.

*

16 Μαρτίου.

Περίπατος μακρινός. Λόφοι με τη θάλασσα στο βάθος. Και ο απαλός ήλιος. Ανάμεσα στους θάμνους, άσπρα τριαντάφυλλα. Μεγάλα λουλούδια γεμάτα νέκταρ, με βιολετιά πέταλα. Επιστροφή επίσης, γλυκύτητα από τη φιλία γυναικών. Πρόσωπα σοβαρά και χαμογελαστά νεαρών γυναικών. Χαμόγελα, αστεία και σχέδια. Μπαίνουμε στο παιχνίδι. Και, δίχως να το πιστεύουν, όλοι χαμογελούν στα επιφανόμενα και προσποιούνται ότι υποκύπτουν σ' αυτά. Όχι παραφωνίες. Είμαι δεμένος με τον κόσμο με όλες μου τις κινήσεις, με τους ανθρώπους με όλη μου την ευγνωμοσύνη. Πάνω από τους λόφους βλέπαμε να ξεπροβάλλουν, κάτω από την πίεση του ήλιου, ομίχλες που άφησαν πίσω τους οι τελευταίες βροχές. Ακόμα και κατεβαίνοντας μέσα από το δάσος, βουτώντας μέσα σε τούτα τα πουπουλένια σύννεφα, με τον ήλιο να αχνοφαίνεται πάνω ψηλά και τούτη τη θαυμαστή μέρα στην οποία διαγράφονταν τα δέντρα. Εμπιστοσύνη και φιλία, ήλιος και άσπρα σπίτια, αποχρώσεις που μόλις και μετά βίας γίνονται αντιληπτές, ω! οι ευτυχίες μου άθικτες να παρεκκλίνουν ήδη, δίνοντάς μου μες στη

μελαγχολία της βραδιάς μονάχα ένα χαμόγελο νεαρής γυναίκας ή το σπινθηροβόλο βλέμμα μιας φιλίας που ξέρει ότι γίνεται κατανοητή.

*

Αν ο χρόνος κυλά τόσο γρήγορα, είναι γιατί δεν τον μετράμε με αναγνωριστικά ορόσημα. Το ίδιο και με το φεγγάρι, στο ζενίθ και χαμηλά στον ορίζοντα. Γι' αυτό ακριβώς τα χρόνια της νιότης διαρκούν τόσο πολύ επειδή ακριβώς είναι τόσο γεμάτα, ενώ τα χρόνια των γηρατειών περνούν τόσο γρήγορα επειδή είναι ήδη δημιουργημένα. Παρατηρούμε, για παράδειγμα, ότι είναι σχεδόν αδύνατο να κοιτάμε έναν λεπτοδείκτη να γυρίζει επί πέντε λεπτά στο καντράν, τόσο μακρόσυρτο κι εξοργιστικό μάς φαίνεται το όλο πράγμα.

*

Μάρτιος.

Γκρίζος ουρανός. Το φως όμως τον διαπερνά. Πριν από λίγο μερικές σταγόνες. Ο κόλπος εκεί κάτω ξεθώριαζε ήδη. Φώτα ζωντανεύουν. Η ευτυχία κι εκείνοι που είναι ευτυχισμένοι. Έχουν αυτό που τους αξίζει.

*

Μάρτιος.

Η χαρά μου δεν έχει τέλος.